

Ну, та й натішилися наші патріоти забавочкою, яку з доброго дива кинув перед них п.Милькович! Ну, та й відгуляли. з правдиво гуронським вереском той танець на могилі ворога, якого нібито доконав п.Милькович своїм острим томегауком! І старий фарисей із «Руслана», і молодий блазень із «Галичанина», аж пінячись, аж вифиркуючи, бігли наввипередки, хто з них більше виригне лайки і наробить скандалу. Про перший обов'язок критика і публіциста — сконтролювати критиковане діло і переконатися на власні очі, наскільки правдиві піднесені проти нього закиди, вони ані не подумали. Вони ж ласі на ковбаси і раді готовенькому, їм аби лише погуляти вволю на немилих собі ворогах.

Розуміється, в очах розумних людей сей гуронський танець ані на хвилину не перестав бути тим, чим був на правду — диким вибриком ненависті і злоби, некультурним і в своїх мотивах і в своїм переведенню. Чи швидко і в них наступить отверезення, не відомо: про них навпаки можна би сказати, парафразуючи Шевченка:

Раз налите їддю серце
Ввік не похолоне.

Не бажаючи вдаватися в полеміку з такими гуронами, я погляну лише на той ґрунт, на яким відбувався їх скажений танець, а там нехай судять безсторонні люди, не засліплені злобою та ненавистю. В критику історичних кпин п.Мильковича не думаю вдаватися, бо тут уже розправився з ним д-р С. Томашівський. Займуся лише язовими закидами, які так неказано врадували наших доморослих патріотів. Попробуймо розібрати їх детально і зрозуміти, наскільки вони оправдані.

Поки перейду до самої речі, не завадить сказати кілька слів про історію перекладу книжки проф. Грушевського на німецьку мову. Знайти відповідну силу для dokonання такого перекладу було незвичайно трудно; на це треба було фахового історика, який би не спотикався на самих елементарних трудностях тексту, а заразом такого чоловіка, що вмів однаково добре українську і німецьку мови. Ні один із наших молодих істориків не мав ані часу, ані охоти братися до такої великої і важкої праці, і проф. Грушевському удалося по довших заходах приєднати для неї паню д-ра Феліцію Носсіг, докторизовану на однім із німецьких університетів, відому не тільки зі своїх публіцистичних та наукових праць на польській і німецькій мовах, але також із численних і гарних перекладів із української мови на німецьку. З її пера вийшли німецькі переклади деяких творів Стефаніка і моєї повісті «Для домашнього огнища», що був друкований в

Unterhaltungsblatt des «Vorwarts» у Берліні 1898 р. в н-рах 42—74. На жаль, наукові інтереси пані д-ра Феліції лежать більше на ґрунті соціології, ніж на історичнім, а її знання української мови, вповні достаточне для перекладів белетристики, сказалося вповні недостаточним при перекладанню наукового твору. Які язикові несподіванки містив її переклад, сего годі збагнути найбуїнішою фантазією. Досить буде сказати, що вона систематично перекладала Трипілля на Tripolis, Первольф на Warwolf, устрій на Constitution або Einrichtung, міграцію на Emigration, тисяцкий на Tausendmann і т. д. Про якийсь зв'язок, про дійсне зрозуміння тексту і відповідну передачу його німецькою мовою не було дуже часто ані мови: в таких місцях вона латала текст своїми власними концептами, від яких аж коробило читача. Оттут-то ждала проф. Грушевського і мене важка, майже дволітна праця над осиленням того перекладу і надання йому більше людської подоби. Додайте до того непідготованість львівських наборщиків, які не лише при відчитанню рукопису робили масу помилок, але не менше легкодушно поводитися з коректою, так що по четвертій або по п'ятій коректі нам лишалися несправлені похибки, то будете розуміти наше положення і ту дволітню боротьбу, яку довелося перевести з тим перекладом. П. Милькович, так як тота сліпа курка знайденому зерну, рад тим тридцятьом язиковим похибкам, які здужав відгребти в книзі на 753 сторонах компактного друку. Та й то ті похибки розпадаються на кілька груп, а власне на такі, яких місце означено і на такі, яких місця не означено, на такі, де витикаються прості зецерські помилки, і на ніби річеві, стилістичні, а врешті на такі, де помилка, непорозуміння або вмисне перекручення лежить не по наших боці, а на боці п. Мильковича. Переберемо їх тут за порядком.

Щодо поправок зецерських блудів, то маємо їх усього вісім, а власне: ansgedehutes Continent на стор. 20, Anseit in den Zugen (183), dieser Dreieck на стор. 193, das Reihe на стор. 256, der Wachs на стор. 256, das Tribut, der Held des Eymund Saga, der Absicht. Ще одної, найприкрішої, п. Милькович так і не знайшов: на одній сторінці стоїть замість Lautverschiebungen, незважаючи на наше кількоразове по-правлювання, таки Lausverschiebungen. Що ти порадиш з інтелігентним наборщиком! Та переважна часть деталей, зачислених п. Мильковичем до помилок, зовсім не помилки. Він закидає, прим., уживання назви Ostrogothen зам[ість], Ostgothen, хоча ця назва первісна, уживається Йорданом відповідно до готського «Austrogoten»; закидає уживання перекладу староруських «старци» на Greise, твердячи, що старци значить Dorfalteste, хоча в історії Грушевського стоїть виразно, що терміну старци (дословно: Greise) уживано і до означення голов роду не тільки по селах, а й по містах, а в пізніших часах у північній Русі та у Білій Русі старцями називано також солтисів та атаманів. В своїм полемічнім запалі п. Милькович доходить до такого абсурда, що проголошує категорично: «indessen ist starcy etwas anderes und Greise etwas anderes und Atamane etwas anderes und Schuldeisse etwas anderes». Його разять такі транскрипції українських топографічних назв, як Dnigr, Dnister, Kijew тому, що буцімто полонізовані або русифіковані форми тих назв «seit Jahrhunderten in der deutschen Literatur so geschrieben werden». Він дивується, як можна сказати: «Vladimir sei sie bekriegend und besiegend gewesen», коли це навмисне перекладено дослівно з літопису для характеристики її стилю. Він докоряє авторів чи перекладачеві ідентифікування «задруги» з «кучею», хоч це виразна цитата із книги

Богішича «Sbornik sadasujich pravnich obieaja u juznich Slovena, де задруга не ідентифікується з «кучею», а куча й задруга стоять рівнорядно в значенні: де в селі нема задруги, там місце голови задруги заступає голова сім'ї, що живе в одній хаті.

П. Милькович ніяк не може зрозуміти різниці між міграцією, імміграцією та еміграцією і жалується на «massenhaften Gebrauch von Fremdworten», під яким розуміє такі «чужі» для нього слова, як згадана вже «Migration, Kolonisation, Fluktuationen, Perturbationen, Symptomen, Campagne, Paraphrase u.s.w.» Це зовсім нагадує ту московську купчиху в комедії Островського, яка ніколи без дрожі не могла вимовити слово «жупел». Йому збирається на сміх, коли читає в книжці «Narses habe einen Barbaren arretiert», хоча смішного тут нічого й нема, а по сміху звичайно пізнають не дуже-то мудрого чоловіка.

П. Милькович закидає авторові «Іст. Укр.» вживання для старої Русі назви «Rus?» і то ще аж з двояким родівником, не розуміючи очевидно, що новочасна назва Rusland до старої Русі не підходить, що die Rus? значить народ, а das Rus? — край.

Та найважливіший закид д. Мильковича, звернений проти язика і стилю книги, лежить у тім, що, як каже критик, «bei vielen Stellen, kann man überhaupt nicht erraten, was da gemeint ist» (ст. 529). Щоправда, п. Милькович не навів ані одного такого місця, та я зроблю йому сатисфакцію і наведу з його власної рецензії одно місце, що, здається, вповні заслугує на дану ним самим характеристику. «Der Unterschied ist jedoch der, dass in dem Buche unseres Verf. sich nichts Neues Ausschluss der rein politischen Angelegenheiten. Die Durchführung dieses Kanonisation Olgas den Kopf zeibricht». Так дослівно на перелазі зі стор. 534—535. От тут стань та й подумай, що це значить.

Думаю, що цього досить для характеристики духового й наукового рівня рецензії п. Мильковича. Що ж до наших публіцистів, які не мали настільки почуття власної гідності, щоб хоч на хвилю застановитися над вартістю тих закидів, і без огляду пустилися розтоптувати в своїх газетах ті духовні екскременти чернівецької мудрості, то їм можна лише побажати веселої забави.

Подається за публікацією в газеті «Діло» (1917, 23 листопада).

